

Na odru življenja.

Drama v štirih dejanjih. — Spisal Anton Medved.

Osebe:

Vilánov Ivan, pisatelj in urednik.	} njegovi hčeri.	Horebsky Emil, zasebnik.	
Amalija, njegova mati, vdova.		Molton Ida, njegova teta.	
Zober, veletržec.		Rado, intendant gledališča.	
Matilda,		} njegovi hčeri.	Postrešček, služabnik, služabnica.
Helena,			

Godi se v večjem mestu v novejšem času.

Prvo dejanje.

Stanovanje Vilanovih.

(Preprosta, pa čedno opravljena soba. Na desni mizica, poleg nje star kanapé. V ozadju in na obeh straneh vrata.)

Amalija (sedi na kanapeju in bere z naočniki na nosu iz stare knjige; časih vzdihne). Tako se godi, tako se godi . . .

Vilanov (priđe od leve počasi, zamišljen, v tla gledaje. Ustavi se sredi sobe, potem pa, kakor bi se zbudil, materi): Mati, sklenil sem, da grem danes snubit. (Vprašaje gleda mater.)

Amalija (odloži knjigo in položi nanjo naočnike). Tako? Torej vendar . . . Hm, meni je vseeno. Kakor si boš postlal, tako boš ležal. Jaz tako ne bom več dolgo.

Vilanov. Vidim, da se z mojo ženitvijo kar ne morete pa ne morete sprijazniti. Ali res mislite, da ne boste imeli pri meni uprav takega življenja? Še boljše! Ah! (Nejevoljno). Sam bog ve, da si ne daste nič dopovedati! Jaz Vam ne morem ustreči; tu ne pomaga nobena prošnja . . . (Zapazi, da si je mati utrnila solzo.) In tudi nobena solza. — Pa kaj imate zoper Matildo?

Amalija. Saj jo komaj poznam.

Vilanov. I, kaj pa potem tarnate!

Amalija. Slutim, da ne boš dolgo srečen ž njo. Kako naj bom potem jaz!

Vilanov. E, bežite s tistimi ženskimi slutnjami! Ženske vse slutijo, ker nič ne vedo.

Amalija. Ivan! Tvoj glas zveni tuje. Mati je torej pri tebi samo ženska? Tako govōri v družbi nadutih dam, ki ne vedō, da je

življenje — trpljenje, vpričo matere to ni lepo . . .

Vilanov. Govorim povsod enako.

Amalija. Pa — da ti ne ostanem odgovora dolžna, ti rečem, da poznam Matildo po sestri Heleni, katera me večkrat obišče. Ta Helena je zares prelepega značaja, kakršnih je le malo najti.

Vilanov. Potemtakem je tudi Matilda — Amalija. Počakaj, da izgovorim. Helena mi večkrat žalostna pravi, čuj, žalostna, da je njena sestra vsa druga, vsa drugačna . . .

Vilanov (ironično). Namreč boljša . . .

Amalija. Ne bom se pregovarjala več. Stōri, kakor hočeš! (Vstane).

Vilanov (nekoliko mečje). Sicer o Heleni nič žalega ne rečem. Nuna je pač, nuna!

Amalija. Če bo Matilda kdaj pri tebi, jaz ne bom. S svojo pokojnino bom že živela, četudi je pičla. (Hoče oditi.)

Vilanov (jo ustavi in reče s poudarkom). Mati, samō to mi obljubite, da se boste prej prepričali, kakšno življenje boste imeli pri naju, samo to, mati, samo to! Potem . . .

Amalija. Potem . . .? Ko je enkrat prepozno? Boljša prva zamera, nego druga! (Čez nekaj časa, ko vidi, da sin dušno trpi.) Sicer pa bodi! Čakala bom tebi za ljubo. In zdaj pojdi, če ti res brez nje ni živeti.

Vilanov (svečano.) Mati, res ne! Grem se preobleč. (Odide nazaj na levo.)

Amalija (sede nazaj na kanape in odpre knjigo). Kako res je, kar sem ravnokar brala: „Koketo je vzela, komplimentiral ji je, oblačil jo je, na bale jo je vodil, ona se je dvigala, on pa je padal. V sredo so ga pokopali.“ — Tako se godi... (Vzdihne in začne naprej brati.) Kdo trka?

Postrežček. (Pride od ozadja.) Poklanjam se, gospa. Prinesel sem Vam to pismo. (Hoče hitro oditi.)

Amalija. Počakajte! (Pogleda pismo.) Zopet od tam. Že ondan sem sklenila poizvedeti za ime osebo, ki mi to pošilja... Čujte, povejte, postrežček, kdo Vas pošilja s temi pismi?

Postrežček. Prosim, gospa, ne smem, nikakor — —

Amalija. Jaz Vas plačam, če...

Postrežček. Prosim, gospa, nočem, nikakor — —

Amalija. In jaz nočem pisma... Náte ga!

Postrežček. O, gospa, nikar ne storite tega! Ne vem sicer, kaj je vsebina pisma, vem pa, da ni nič hudega, ker prihaja od dobre osebe. Pa da bi nazaj nosil! Kako bi bila ona oseba žalostna!

Amalija. To je vendar čudno, naravnost skrivnostno!

Postrežček. Pa še to! Ubog sem in družino imam. Ona oseba me podpira s pogojem, da nikomur, tudi lastni ženi ne povem, kam nosim ta pisma. Lahko me torej pripravite ob lepo podporo, če jo izdam.

Amalija. Bodi torej! Pojdite brez skrbi! (Postrežček odide, hvaležno se poklonivši.) O, to mora biti čudovito srce! — Tudi nama je podpora dobrodošla, pa ko bi sin vedel, odklonil bi jo v svojem ponosu. (Gledaje na pismo odide v svojo sobo na desno.)

Vilanov (pride od leve v črnem fraku s klakom in rokavicami). Ni mogoče, da bi se varal! Ti njeni žarni pogledi, kadar pridem v hišo, ti njeni rosi pogledi, kadar odhajam, ti nasmehi... (Malo se zamisli.) In pa Zobrova prijaznost! Toliko da ne reče: Snubi jo, jaz ti jo rad dam... Prosto!

Horebsky (ki je bil potrkal). Servus! (Fingira veliko osuplost.) Kako eleganten! Kam pa?

Vilanov (smejé). Nekam.

Horebski. Preklicana neprilika! Pó-te sem prišel, a ti si gotovo kam drugam namenjen. Jaz bi te želel — —

Vilanov. Kam?

Horebsky. Obhajamo Kodriničev advancement v stotnika. Ves dan že pijemo. V kavarni „Pri jelenu“ bi radi vrgli tarok, a noben vrag ne zna razen Kodriniča in mene. Zdaj veš, kam.

Vilanov. Ne morem, žal mi je.

Horebsky. Šampanjec kar lije z miz... I, kam pa si res namenjen? V visoke posete, snubit...?

Vilanov. Ugenil si: snubit grem.

Horebsky. Beži, beži! Vrzi frak od sebe, ki se pisatelju tako malo poda, kakor kravi sedlo... pardon... res, res. Ti si izboren dramatik.

Vilanov. In še náte sem mislil, da bi šel z menoj kot drug.

Horebsky. Kam, ali prav za prav koga greš snubit?

Vilanov. Uganeš? K Zobru — Matildo.

Horebsky (se pikro nasmehne). K Zobru bi že celo ne šel... hm...

Vilanov. Zakaj ne?

Horebsky. Zakaj ne? Hm! Prvič zato ne, ker sem malo predobre volje, drugič, ker se ne smem odtrgati od družbe, tretjič (hodi gori in doli in se ustavi pred Vilanovim), tretjič zato ne, ker je Matilda že — zaročena...

Vilanov. Bah! Nikar mi ne laži!

Horebsky. Moja častna beseda! Sicer pa grem.

Vilanov. Počakaj! (Horebsky je že med vratmi.) Počakaj! S kom je zaročena? (Pripira vrata.) S kom? s kom?!

Horebsky. Tja pojdi pa boš izvedel. Meni se mudi. Mene čakajo. Servus! (Odide.)

Vilanov (stoji nekaj časa kakor okamenel). Zaročena? — — — To ne more biti res! (Kakor bi se svoji lehkovernosti smejal.) Ha, ha! Ta Horebsky! Ta zna pripravljati človeka v zadrege, v viharje! Namazan z vsem... hm.

Zaročena . . . Zakaj pa ni povedal, s kom! Jaz grem, pa je. (Ustavi se zopet in s tresočo roko na čelu začne misliti, zbujati spomine.) Da bi se na njej motil! Če mi je njen pogled lagal, potem je na svetu vse laž, gola laž, hinavščina, zvijača! A čemu se jezim za prazen nič! (Po premoru.) Moja častna beseda! Bil je častnik ta Horebsky! . . . Tja pojdi, pa boš izvedel . . . (Hodi sem in tja, vedno bolj razburjen.) Zaročena! (Prime se za glavo. Glasno.) Matilda! Pa saj ni res! (Na videz miren.) Jaz grem.

Amalija. (Pride iz sobe.) Ivan, poglej, koliko denarja! (Kaže mu denar.)

Vilanov. Mati, pustite denar, kaj mi je denar! (Obrne se strani od denarja.)

Amalija. Ivan, ti se mi zdiš grozno razburjen. Ali sem te razburila jaz?

Vilanov. A! Saj nisem razburjen!

Amalija. Svoji materi se ne znaš prikriti in njej bi tudi lahko razodel, kaj ti je.

Vilanov. Ta šema, Horebsky, mi je zdaj-le natvezel novico, oziroma laž, da je Matilda zaročena. Ta norec . . .

Amalija. S kom?

Vilanov. Ni povedal. (Nemiren.) Pa kaj sem ga tudi izpraševal! Kaj meni mar, s kom je zaročena, če je sploh zaročena. Naj bo z beračem ali s kraljem. (Zatopi se v neme misli.)

Amalija. Sin, pomisli, da je bogata. In tudi baje lepa. (Vilanov se zdrami.)

Vilanov. Mati, vi pravite tudi, da je lepa? Hm!

Amalija. Zopet nekdo trka . . . Noter!

Helena Zobrova. Dober dan, mamica! Gotovo imata z gospodom sinom posebne pomenke. Morda vaju motim . . . Kar pojdem . . .

Vilanov (se ji hladno pokloni. Potem hlastno). Gospodičnja, povejte hitro, prosim, ali je res gospodičnja Matilda zaročena?

Helena. Res, od včeraj, gospod Vilanov. Vilanov (še hlastneje). S kom?

Helena. Z Egonom Horebskym.

Amalija in Vilanov (obenem). S Horebskym?

Helena. Da.

Vilanov (bled). S Horebskym! Ali je res? Gotovo?

Helena (pogleda vprašaje). Zakaj bi ne bilo res? — Seveda je gotovo.

Vilanov (dihetaje). A tako, tako. Zato mi ni hotel povedati, s kom. (Glasno.) Hinavec!

Amalija (sočutno gledaje sina). Kaj hočeš?

Vilanov (začne hoditi sem in tja). Tako! Dobro! (Ustavi se in zavzdigne prst.) Pa gladko se to nima končati! O, jaz tepec, norec!

Helena (začudena in plašna). Kaj pa je? Ta novica Vas je razburila in jaz sem mislila, da Vas bo zveselila. Saj ste vendar naš hišni prijatelj . . . (Vilanov vedno bolj razburjen.)

Amalija. Ivan, utolaži se! Na svetu se ne zgodi nikomur, kakor bi sam hotel.

Vilanov (kakor jezen na Heleno). Kako? Vi ne veste, da sem ljubil Matildo? Vi ne, v svoji rojstni hiši ne? Ali me ima res ves svet za norca?

Helena (žalostna). Oprostite, gospod Vilanov — —

Vilanov (odločno). Dovolj! (Ponosno.) Jaz stopim sam pred njo. Še enkrat! (Mehko.) Naj ji pogledam v oči in jo vprašam: Kaj sem ti storil, Matilda? (Odide na desno.)

Helena (gleda nekaj časa molčé za njim). Kaj mu je? Slutila sem nekaj . . .

Amalija. Umiril se bo, gospodičnja Helena. On je zelo vročekrven. (Čez nekaj časa.) Vi imate solze v očeh?

Helena (objame Amalijo in na glas zaihti). Da, solze, bridke solze! (Zavesa pade.)

Stanovanje Zobrovih.

(Lepo opravljena soba. Na desni v ozadju klavir, spredaj v sredi mizica s tremi stoli.)

Matilda (igra klavir in poje):

Kakor zvezda v mirni noči
v sinje jezero strmi . . .

(Ozre se sem in tja na Horebskega, ki sedi poleg nje.)

Egon! zakaj me danes tako nekam čudno gledaš?

Horebsky. Danes te pride še nekdo snubit!

Matilda (se obrne od klavirja). Mene?

Horebsky. Da! Nekdo, ki si mu zelo naklonjena.

Matilda. Egon! (Udari ga lahko po licu.) Ne draži me!

Horebsky. Ivan Vilanov, urednik „Narodnih glasov“. Ali mu nisi naklonjena?

Matilda (nekoliko v zadregi). No! Moj Bog! Naklonjena! Kaj pa je to? Saj si ti tudi še naklonjen kateri. On je pač naš dober hišni prijatelj.

Horebsky. Bah! Kaj se menim! Ti si moja, kajneda, Matilda? (Prime jo za obe roki.) Moja, moja! Prav se bojim takih tekmecev! Ha!

Matilda (nekaj časa zamišljena). In teta Ida?

Horebsky. Danes ji naznanim zaroko. Prej nisem utegnil.

Matilda. Če ne bi bila zadovoljna — —?

Horebsky. O tem ni dvoma. Nazadnje pa — saj mi ne more braniti . . .

Matilda. Vem, ali —

Horebsky. Ali? Kaj hočeš reči, Matilda?

Matilda. A, nič! Saj veš, jaz govorim záte —

Horebsky. Ti meniš, da me razdedini, če se po njeni volji ne oženim? Beži, beži! Saj vidiš, da je že stara kot zemlja in da nima nobenega bližnjega sorodnika razen mene. Sicer pa, Matilda, ne zameri, skoro za malo se mi zdi, da toliko skrbiš . . .

Matilda (ga prekine). Ne, Egon! Kako sodiš? Mar misliš, da te jemljem zaradi denarja? (Rezko.) E, veš, če pa tako misliš . . .

Horebsky. Meni je malo do njenega denarja. Imam, hvala Bogu, že sam toliko . . .

Matilda. Pravim, da molči! (Od leve pride Zober, od desne Vilanov.)

Zober (tleska z rokami). Bravo! Bravissimo! Smo že skupaj. Trifolium! Tilda, brž po karte! — Gospod Vilanov, kako pa ste nas toliko časa pustili! Pri nas se je nekaj zgodilo. Tilda se je zaročila z gospodom Horebskym.

Vilanov (hladnomirno). Gospod Zober, že vem. (Obrnjen k Matildi.) Čestitam . . .

Zober. Ali ni to izvrstno? Z Vašim prijateljem se je zaročila.

Vilanov (trpko). V resnici izvrstno!

Zober. Sedimo no! Tilda, po karte, pravim! — (Sedejo. Horebsky s potajenim posmehom, ki ga Vilanov sem in tja opazuje.) Pa kaj sem tudi izvedel, gospod Vilanov! Vi delate čast našemu mestu in narodu. Skoro se uprizori vaša nova drama „Na razpotju“. To mora biti spet kaj lepega. Kdaj ste jo naredili? Kdaj za vraga?

Vilanov. Delal sem jo že dalje časa.

Zober. Govoril sem zdajle z intendantom Redom. Rekel je, da naš oder kaj podobnega še ni pokazal. Gospod Horebsky, pomislite!

Horebsky. Mene take stvari vražje malo brigajo. Mi smo reelni ljudje. Pa tudi ne utegnemo. — No, kje so karte?

Zober. Rečem vama, prijatelja moja, da me kar šegače ščepka (stisne prste desnice), tako dolgo že nisem igral. (Tilda prinese, rdeča v lice, karte na mizo.) Jaz bom kar delil. (Začne deliti.) Lep dar mora biti poezija. Moja rajnica je še rajši prebiralala pesnike kot jaz. Seveda jaz ne utegnem. (Meša in deli.) Tilda, čaj naroči v kuhinji! (Tilda odide.) A takrat pa pojdemo vsi v gledišče, cela hiša. (Dodeli.) Takó, takó! (Začnó molčé igrati.)

Zober. Gospod Vilanov, treba se bo potruditi. Náme se ne zanašajte veliko!

Horebsky. Boljše bi bilo, da bi se nič ne zanašal.

Vilanov. Vederemo.

Zober. Udarimo po križih! (Mečejo trdo. Matilda se vrne, sede h klavirju in prelistava note.) Toda Vilanov, kaj pa mislite! Vi ste razmišljeni.

Horebsky. Ha, ha! Na vas se zanaša. (Obrne se nazaj.) Tilda, kako je kaj, dete drago?

Zober. Igra, igra! Pazite, gospod Vilanov! Vi ste razmišljeni ali pa zaljubljeni?

Horebsky. Ali pa oboje. (Se zasmeje.)

Vilanov (od jeze bled). Imam pravico oboje biti. Saj je tako izgubljeno.

Zober. Dober igravec do zadnjega ne obupa.

Horebsky (svest si zmage). Tarok! — Tarok! — Tarok! — Kéc! — (Meče in naglo pobira.)

Zober. O, ima še barvo!
Horebsky. Tarok! (Vrže majhen tarok, kj
ga Vilanov vzame.)

Vilanov. (Odločno.) Srce!

Horebsky. Tarok! Hurá! Moje! (Zober
vrže zlovoljno svojo kopico na Vilanovo. Le-ta začne
šteti.)

Horebsky. Ha, ha! Srčno damo je
hranil — pa sem mu jo jaz vzal. (Se smeje
na glas.) Srčno damo je mislil rešiti, pa se
mu ni posrečilo. Ha, ha! Srčno damo!

Vilanov (opazi, da se smeje tudi Matilda.)
Na, tukaj imaš! (Zagrabi pest drobiza in ga vrže
pred Horebskega. Potem stopi pred Matildo.) Tako
se rogate najsvetejšim čuvstvom? Sramota!

(Vrže karte pred njo.) Rečem Vam, da se boste
še kesali! (Zavzdigne prst, potem začne iskati svoj
klobuk.)

Zober. Glejte no, glejte no! Kaj pa
je to!

Matilda. Kdo Vam je dal pravico kri-
čati nad menoj? Jaz si to naravnost pre-
povem.

Horebsky (skoči k Matildi in ji položi roko
na rame.) Gospod Vilanov, jaz tudi! Poberite
karte! — Pravim, poberite karte! — Dobro!

Vilanov (dobi klobuk in se pokloni.) Z
Bogom, slavna gospoda. (Odide naglo. — Za-
vesa pade.)

(Dalje.)

Na mojem grobu.

Prijatelj ali znanec moj,
ali kdorkoli med rojaki
napev naj tožen mi zloži,
ko smrt zatisne mi oči,
ko ležal bodem v tesni raki:

— Dobil je mir, dobil je mir,
zvenijo naj glasovi
na dan pokopa po grobeh
na onih svetomirnih tleh,
kjer snidemo se vsi rodovi.

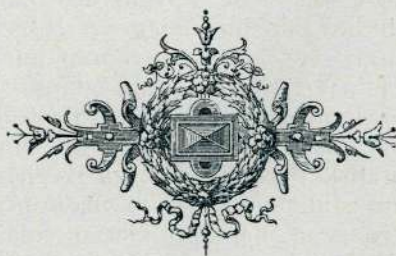
— Srce mu ne utriplje več
v nestalnem hrepenenju:
Neskončni Bog, ozri se vanj,
ne spomni hudih se dejanj,
ki jih je storil kdaj v življenju!

Nikar ga iz temè v temo
na veke ne zagrebi,
saj je po sreči hrepeneč,
v dolini zemeljski tožeč
hrepnel vendarle po Tebi.

Pri Tebi naj popeva zdaj
o blaženstvu nebeškem,
ki videlo ga ni oko,
ki ni ga slišalo uho,
ki v srcu klilo ni človeškem.

O blaženstvu, ki vsem željam
na veke bode streglo,
strmé naj bi oznanoval,
da v Tebi duh je vse spoznal,
s Teboj srce je vse doseglo!

Anton Medved.

Na odru življenja.

Drama v štirih dejanjih. — Spisal Anton Medved.

Drugo dejanje.

Dom Vilanovih.

(Soba kakor v prvem dejanju. Na ozadnji steni visita dva venca s trakovi, na stranski steni lavorjev venec. Na majhni mizi šopek in velika rdeča roža z belim lističem.)

Služabnica (prinese zavoj in molčé odide.)

Vilanov (odvije zavoj). Kaj bi bilo to? (Pokaže se skupina treh Muz: Talijske, Melpomene in Terpsihore.) Ah, to je krasno! (Ogleduje kip od vseh strani.) To je bogat dar! (Ogleda se tudi po vencih in po šopku. Vzame rožo in zdaj šele zapazi drobno pisemce priveseno.) Glej, tega niti nisem bral. (Odpre in bere.) „Hranite to rožo kot simbol tihe, globoke ljubezni do Vas.“ Kdo je to pisal? (Premišljuje.) Tega se pač spominjam, kdaj je roža prišla na oder; a odkod, od katere strani? (Odruga pisemce in ga shrani; rožo pa vtakne v vazo in jo zalije z vodo.) Pa kaj je vse to! (Kakor bi ga bolesta misel ranila.) Kaj ti darovi, ta priznanja! Pridi, Matilda, pridi in povrsti poljubuj vence, šopke, Muze! Ha! Saj vem, zdaj vem, da si ljubila mojo slavo, mojo glorio, moj nimbus! Glej, tu strmé nemi svedoki name — —

Služabnik (Horebskega). Tu Vam odgovarja moj gospod. (Mu izroči pismo.)

Vilanov. Gospod Horebsky, kajneda? Prav, prav! Le malo počakaj, da tudi jaz še enkrat odgovorim. Takó. (Sede k mizi in zapíše nekaj kratkih besedi.) Ná, nesi! (Služabnik odide. Vilanov stopa nekaj hipov semtertja; potem se začne glasno smejeti.)

Amalija (s časniki in pismi). Moj Bog, kaj pa ti je, Ivan? (Položi časnike in pisma na mizo.) Ti se smeješ, kakor bi blaznel.

Vilanov. Ali naj se jokam?

Amalija. Čemu si se pravzaprav smejal?

Vilanov. Pravzaprav samemu sebi. — Veste, mamica, Horebsky mi je napovedal dvoboj.

Amalija. Jezus, Marija! (Ga prime za roke.) In ti —?

Vilanov. In jaz sem ga sprejel — —

Amalija. Ivan, Ivan! Kaj pa misliš! Ali ne veš, da je bil Horebsky častnik, ki zna sukati orožje? Ti si izgubljen! (Vije z rokami.)

Vilanov. Počakajte vendar, da Vam natančeje povem.

Amalija. Torej —

Vilanov. Horebsky me je pozval na dvoboj. Odgovoril sem mu, da ga sprejemem, samo da jaz določim orožje in pogoje. On je bil zadovoljen.

Amalija. In kakšno orožje si volil?

Vilanov. Top ali kanón — na dva koraka razdalje — in jaz streljam prvi. Ha, ha!

Amalija (ga udari rahlo). Veš kaj, Ivan, malo prehudomušen si pač. (Potem skrbljivo.) Vendar se bojim, da bi ti tudi ta odgovor utegnil škodovati. Saj veš, kaj so častniki.

Vilanov (razvnet). O, prav dobro, mati. Sploh pa: Kdor časti išče, on je že nima. Kdor pa hoče svojo čast rešiti s pretepom, ne zasluži imena častnik.

Amalija. Zmaščeval se bo po drugem potu nad tabo, morda celo zavratno. Uh, ta njegov pogled —!

Vilanov. Saj imam samokres. (Pokaže na steno. — Seže po pismih.) Kdo piše?

Amalija. Ah, saj veš! Ta-le pisava je gospe Moltonove. Kaj neki piše?

Vilanov (odpre pismo in bere:)

„Gospod Vilanov!

Danes popoldne Vas nekoliko obiščem. Upam, da Vas dobim doma in da Vas ne bodem preveč motila. Namen obisku: Oštejem Vas nekoliko, pa ne prehudo. —

Ida Molton.“

Amalija. Jojmene! Pa kar nič nisva pripravljena. (Se ogleduje po sobi.) Kaj je storiti?

Vilanov. I, kaj! Nič. Saj ni bila prvič pri nas. Omikana dama, kakor je ona, se pač malo briga za zunanosti.

Amalija. Vsaj za kako kavo ali čaj se moram pobriniti, za kako pecivo, ali . . . (Odide hitro iz sobe.)

Vilanov (sede in začne prelistavati časnike. V nekem časniku zagleda pozoren oceno svoje novejšje drame. Bere šepetaje, potem razburjen na glas:) „Včeraj se je uprizarjala nova drama Vilanova ‚Na razpotju‘. Kakor nas je vzveselila mnogo obetajoča anonsa, tako nas je razočarala predstava. Vilanov spada namreč med one dramatičke, kateri mislijo, da je vsako leposlovno delo brez veljave, če nima moralne tendencije. Res, da ni manjkalo živahnega odobravanja in frenetičnega ploškanja. Ali premisliti je treba, kdo je odobral ponesrečeno dramo s ploškanjem, kdo prihaja dandanašnji v gledališče. Dijaki, kateri pred barvitimi igralkami pozabijo, koliko je vredno bistvo igrane piéce. Dame, katere se po tri ure pripravljajo pred zrkalom doma na gledališki užitek. Blaziranci, katerim služi dvozor več kot solidna razumeva. Odposlanci posameznih političnih in znanstvenih listov, kateri ne smejo preskočiti praga iz hrama ‚captationis benevolentiae‘. Neodoljivi častniki, in tako dalje. — Mi se danes nočemo poblíže dotekniti vsebine cele drame, to si prihranjamo za bodočo številko. Rečemo samo toliko, da hvala, ki kurzira po mestu, ni opravičena. Gospod Vilanov je spreten kompilator, ne pa samoroden avtor.“ (Odloži list in vzklikne:) Matilda, prav imaš, da me ne ljubiš! Jaz nisem samoroden avtor, temuč kompilator!! . . . (Vzame drug list in bere nagajivo na glas:) „Na razpotju“. Drama v štirih dejanjih. Spisal Ivan Vilanov. Založila in izdala bukvarna Melas. 8°. 248 str. Most, 18. . . — Ta naj-novejšja drama, ki se je včeraj v mestnem gledišču igrala, ni kaj posebnega, dasi so bila vsa naznanila silno pompozna. Tudi originalna ni. Spominja očividno na Silvio Pellicovo tragedijo ‚Francesca di Rimini‘.

Želeli bi od Vilanovih dram več dejanja in manj refleksij.“ (Odloži zlovoljen lista, potem pa ju vrže v koš). Take ocene so dejanja, ki vzbujajo refleksije! — —

Amalija (pride naglo. Važno.) Ivan! Čudovita novica! Koranka je bila zdaj pri meni v kuhinji in je pravila, da Zober v kratkem napove konkurz, ker je sila zadolžen.

Vilanov. Kako pa ona to ve?

Amalija. Saj ti je vendar znano, da je njen sin knjigovodja pri Zobrovi tvrdki. In njega je kar odpustil od službe. — Ivan, kaj bo zdaj z Matildo? Horebsky jo je snubil samo zaradi denarja. In tega ni!

Vilanov. Zober pa mu jo je pustil tudi samo zaradi denarja, ki ga Horebsky bržčas tudi nima.

Amalija. A pomisli teto Moltonovo!

Vilanov. Saj ne veste, kaj ona misli. Ha! Meni je nazadnje vseeno!

Ida Molton (vstopi z mirno grandeco. Ponudi roko Vilanovemu, katero on poljubi; potem seže v roko tudi Amaliji). Gospod Vilanov, prišla sem Vas oštet, kakor sem Vam dopoldne naznanila.

Vilanov. Milostna, prosim, sedite! (Ji ponudi stol.)

Ida (sede). Zakaj ste se počeli ogibati mojega doma? Ali menite, da ga je zapustil Radegost?

Vilanov (Amaliji). Mamica, sedite!

Amalija. Oprostite, gospa, moram iti v kuhinjo, da kaj pripravim. (Odide.)

Vilanov. Zadnje čase sem živel burno. Nisem se znal vesti umirjeno in trezno. V takem položaju je najboljšje, da je človek doma sam. Sicer pa mislim, da moja družba ni tako pogrešljiva. Hm! Slovstveniki smo zijaki ali pustuhi — (Se smeje.)

Ida (ga udari rahlo po roki). Govorite resno! Vi ste bili, ne tajite, in ste morda še — zaljubljeni . . . Ah, in to nesrečno! Ravno danes je minilo dvajset let, odkar je moj soprog umrl. Kako sem ga ljubila! (Se zamisli.)

Vilanov. Kolikor ga iz njegovih spisov poznam, je moral biti zelo domisel in blagosrčen.

Ida. Preidiva k Vaši ljubezni! Zakaj Vam Zober ni dal svoje hčere?

Vilanov. Ker sem berač!

Ida. Nehvaležni ste, če se imenujete berača. Ali res dandanašnji (vstane in ognjevito pogleda), ali res duševno bogastvo nima nobene cene več!

Vilanov (s trpkim posmehom.) Menda že ne. Pregovor pravi: Cena nima loja. Toda, apropos, odkod, gospa, Vam je znano, da sem ljubil in snubil Matildo?

Ida. Saj celo vem, da Vam je tekmeč Horebsky napovedal dvoboj. Vi ga gotovo niste sprejeli in prav je bilo. Mimo tega pa mi je sam Zober vse povedal. Ali bi Vi mogli Matildo še ljubiti, ko bi Vam ona rekla, da Vas ljubi?

Vilanov. Milostna! Prosim Vas, jaz ne ljubim problematične ljubezni...

Ida. Lepo Vas prosim, gospod Vilanov, zakaj se branite mojih darov? Ne mislite vendar, da bi se moje spoštovanje do Vas moglo manjšati, na primer — proporcionalno z darovi. Moj rajni soprog mi je mnogo-krat rekel: — Ako umrjem jaz pred teboj, rabi denar po mojem namenu. In on je bil slovstvenik s celo dušo. Veste li, kaj hočem s tem reči?

Vilanov. Ah, zdaj je vse proč! „Ak' bi živela vekomej, kar si mi b'la, ne boš naprej!“ Tako lahko govorim Matildi z največjim pesnikom slovenskega naroda. (Vstane in vneto in važno govori.) Ona ni ljubila mene, razumejte, milostna, ni ljubila moje osebe; nji je bila le moja slava sladka laska. Jaz pa koprnim v brezdANJI globočini svojega srca po tihi, vdani, nesebični ljubezni. In mislil sem, da jo goji do mene Matilda, najsi je tudi včasih vse njeno vedenje cikalo na ljubohlepnost in otvalnost — — Pa čemu se razvnebam!

Ida. Morda Vam pa gorí še v kakem srcu toliko željena ljubezen? Kaj veste!

Vilanov (vstane, vzame iz vode rožo, jo pokaže in prebere pisemce, ki ga je imel v žepu). „Hranite to rožo, kot simbol moje tihe in globoke ljubezni do Vas.“ — To rožo sem dobil včerej v gledališču. Iz katere roke,

ne vem. Ali mogoče je, da me ravno bitje, ki mi je dalo to rožo, v resnici ljubi kakor želim. (Spravi rožo in pisemce na prejšnji mesti.)

Rado (pride razburjen, seže v roke Moltonovi in Vilanovemu). Škandal! Ali ste brali oceni svojih dram v „Novostih“ in v „Bratskem gestu?“ Škandal!

Vilanov. O bral! Bah, menim se!

Rado. Ali pa tudi veste, da jaz vem, kdo je spisal ti oceni? Dva najeta recenzenta! Eden izmed njih dela ob Novem letu po dvoje voščilnih pesmi za dimnikarje, eno za dve, drugo za tri šestice. Ni, da bi govoril! Neka Podkvar sta in Malomal.

Vilanov. In kdo ju je najel?

Ida. Sramota! Tudi jaz sem brala oceni.

Rado (hoče že povedati. A kakor bi se nečesa spomnil... Spomni se namreč, da je Horebsky stričnik Moltenove). Kaj do tega!

Vilanov. Torej Malomal zahteva od mene več dejanj nego refleksij! Podkvar je sit sleherne tendencioznosti v dramih.

Rado. Seveda, komur je tendencija isto, kar vodilna ideja, koncepcija isto kot snov, jezik isto kot zlog, kritika isto kot zabavljanje, no — takemu podkvarju pač ni zameriti!

Ida. In vendar, kdo ju je najel, gospod Rado?

Vilanov. Dejte, povejte nama še to!

Rado. Povedal bom, a milostna, skoro se bojim, da bi se dobrotnici našega gledališča, kakor ste Vi, ne zameril, ker...

Ida. Gospod intendant —!

Rado. Egon Horebsky, zasebnik.

Ida (vstane). Gospod Rado, veste li pozitivno, da je najel ta dva recenzenta moj stričnik, Egon Horebsky?

Rado. Pozitivno.

Ida. Veste li tudi, zakaj in čemu?

Vilanov. To vem jaz. Ker mu je moja pisateljska veljava trn v peti in ker se boji zaradi svoje izvoljenke! Ali ne slutite, gospa? —

Rado. Bežite, bežite! Brigajmo se za naše ocene! Dejanja, ki imajo privlačno silo, so dandanašnji ta-le: poetiško utemeljena

tatvina, skriven konkubinat, umor, dvoboj, davljenje na odru, da stopajo oči po račje iz očičča, rokovnjaško pohajanje z lascivnim petjem, itd. Kar je družega, je vse sama refleksija — —

Ida. Vi ste pesimist, a velite pravo!

Horebsky (kar pribesni v sobo, ne da bi se ozrl na Moltonovo in na Rada, ali ju pozdravil. Vilanovemu kričeče.) Ničemnik! Vi se drznete tako odgovarjati mojemu častnemu povabilu na dvoboj?! Tako odgovarjajo — smrkovci. Zaslužite klofuto!

Vilanov (navidezno mirno.) Gospod Horebsky vpije lahko doma, pri meni ne! Glejte, da se oddaljite tako hitro, kakor ste pribesneli, sicer bi moral svoje roke oskruniti z Vašimi pomadiranimi zalizci.

Horebsky. Kaj? (Zavihti roko, da bi udaril Vilanovega za uho.)

Vilanov (odskoči in hipoma sname nabasan samokres s stene in ga drži pred Horebskega prsi). Od mene! Sicer imam pravico ustreliti.

Ida. Gospod Vilanov! Umirite se, lepo Vas prosim! (Stopi junaško med oba.) Vpričo gospoda intendanta Rada in pesnika Vilanovega slovesno izjavljam, da ste Vi, gospod Horebsky, z današnjim dnem od mene povsem razdedinjeni, a da bo moj glavni dedič gospod Vilanov. (Rado čestita molčé Vilanovemu.)

Horebsky (obrne možko hrbet). Vaš stiskani, plesnivi denar, milostna (ironično) gospa teta, je zame — briga deseta. Ha, ha! (Odide.)

(Zavesa pade.)

(Dalje.)

Na sneženih krajih.

V takih nočeh, ko se na nebu svetijo zvezde, ali na zemlji	biserni sneg: v takih nočeh moje željé, kakor začarane,	rade iz prs bi mi vzele srcé . . . Pa ne vedó: Vsakemu srcu	v lastnih je prsih, dasi tesnó, vendar najdražje, vendar ljubó . . .
---	--	--	---

*

Da sem snežec, jaz nikoli ne zapal bi borne kočé! Ah, poglejte: Drva v hostí,	hosta v snegu, v mrzli sobi deca jočel! . . . Ah, povejte: Ali takim bridkim srcem	še živeti je mogoče? — — — — — Da sem snežec, jaz nikoli ne zapal bi borne kočé!
---	--	--

*

Bela veja, črni vran, jasno vreme mrzel dan! — Mož se pelje na sanéh: v žepu krone, v licih smeh . . .	Bela veja, črni vran, jasno vreme, mrzel dan! — V snegu drsa siromak: v žepu tema, v licih mrak . . .	Bog nam daj še dosti let, ko tako je pisan svet! Bela veja, gladni vran, jasno vreme, mrzel dan . . .
---	--	--

Silvin Sardenko.

Na odru življenja.

Drama v štirih dejanjih. — Spisal **Anton Medved.**

Tretje dejanje.

Stanovanje Zobrovih.

(Ista soba kot v prvem dejanju.)

Zober (sedi sam pri mizi zamišljen. Začne pregledovati dopise. Razburjen:) Uničen! (Vstane.) Torej res! Rado! (Hodi semintja.) Vilanov me torej lahko reši! (Sede in se zamisli v pisma.)

Matilda (pride.) Očka! (Sede in se zamisli.)

Zober. Matilda, ti si zamišljena! (Vstane.) Oh, Matilda, ti me lahko rešiš!

Matilda (ga začudeno pogleda.) Kaj? Kako? (Nekoliko časa molči.) Očka, Vi se meni zdite tako žalostni? (Zopet nekaj časa molči.) Očka, povejte mi, zakaj ste tako žalostni?

Zober (hodi semintja, kakor zmešan; potem objame Matildo.) Matilda, ti me lahko rešiš!

Matilda (osupla.) Jaz? Jaz Vas lahko rešim?

Zober. Da, ti!

Matilda. Kako, očka?

Zober. Ali nič ne veš?

Matilda (vprašaje.) Kaj?

Zober (sede nazaj k mizi in si podpre glavo z rokami.) Ah, jaz sem izgubljen! (Zopet vstane.) Matilda! Povej mi, ali si katerikrat ljubila Vilanovega? (Matilda kakor bi se ustrašila.) Povej, Matilda!

Matilda (objame očeta.) Zakaj me vprašate? (Za nekoliko časa.) Zakaj me niste takrat vprašali, ko me je Egon Horebsky snubil? (Zobru obraz potemni; zopet vstane.)

Zober. Matilda, reši me! Jaz ti nisem tega prej povedal, da sem naredil krivo, in tvrdka Siegenfeld & Liegenstein me sedaj prijemlje. Sodišče je že razpisalo tekmovalno razpravo.

Matilda. Pa zakaj mi niste tega povedali takrat, ko me je Egon snubil?

Zober. Ker nisem vedel tega, kar mi je zdaj Rado povedal.

Matilda. In kaj vam je Rado povedal?

Zober. Da ga je teta Ida Moltonova razdedinila, in da je Vilanov glavni dedič, da je — — (vstane) on lahko rešitelj naše tvrdke, ki je že skoraj v tujih rokah . . .

(Molk.) **Matilda,** ali ne bi ti vzela Vilanovega?

Matilda. Zakaj to vprašate?

Zober. Ker nas on lahko reši.

Matilda. Kako?!

Zober. On dobi od Ide Moltonove imetje, ki mene, nas vse reši iz židovskih krempljev.

Matilda (sede in se zamisli.)

Zober. Potrebujemo posrednika. Grem iskat Heleno. (Odide.)

Matilda (sede h klavirju in igra in poje:)

Kakor zvezda v temni noči
v sinje jezero strmi . . .

Horebsky (vstopi razburjen.) Servus, Matilda! (Sede poleg nje h klavirju.) Matilda ga tožno pogleda. Horebsky nervozno:) Ti prokleti dedinovec! (Pogleda kvišku.) Naj ga jaz le dobim!

Matilda (plašna.) Kaj pa ti je?

Horebsky. Ah, nič! (Premolk.) Gorjé mu, če ga jaz dobim v roke!

Matilda. Koga?

Horebsky. No, le vprašuj! (Vstane in hodi po sobi ves razburjen.) Ti prokleti dedinovec! (Matilda ga tožno pogleda.)

Matilda. Egon, sedi no sem!

Horebsky (sede k njej.)

Matilda (začne zopet igrati in peti:)

Kakor zvezda v temni noči
v sinje jezero strmi . . .

Horebsky. Jaz ga moram ubiti! Jaz ga moram ubiti! (Hoče oditi.)

Matilda. Koga? Koga?

Horebsky. Matilda, po čemu si njega ljubila?

Matilda. Koga pa vendar?

Horebsky. Tega Vilanovega — —

Matilda. Egon, odkod to veš!

Horebsky. Vsak človek mi to pravi. (Slišijo se koraki.) Stoj, nekdo prihaja. (Vrata se odpró, Zober in Helena vstopita.)

Matilda. Moj očka in moja sestra!

Horebsky (s pritajenim glasom.) Te nune, te nune ne morem videti! (Hitro se pokloni.) Matilda, midva se bova še pogovorila. Nikar ne misli, da sem jaz tako napačen. Jaz sem te snubil, jaz te bom ljubil, in če me tisoč Moltonovih tet razdedini! (Ob teh besedah hitro od de.)

Matilda (se zamisli pri klavirju in potem igra sanjarski. Ko zagleda prihajočega Zobra in Heleno, vstane naglo in odide.)

Helena (žalostno pogleda za njo, potem sede z očetom k mizi resnega obraza.)

Zober. Helena, prosim te, stôri mi to!

Helena. Ah, očka, zame je to težko!

Zober. Pa če te jaz, tvoj oče, prosim?!

Helena. Storim sicer rada iz ljubezni do Vas; ali drugače — —

Zober. Helena, saj sem ti vse razložil. Le pomisli — —

Helena. Saj pojdem k njemu. (Se zasolzi.)

Zober. Ali ne veš, da se gre za obstanek naše hiše?

Helena. Vem. Ali, očka, kakor Vas imam rada, vendar le težko izvršujem Vašo nalogo.

Zober. Stori to iz ljubezni do očeta.

Helena. Bom tudi storila. Pojdem k Vilanovemu. (Objame očeta.) Ako hočete, grem tudi k gospe Idi Moltonovi — — (Izpusti očeta iz objema.) In če me Vilanov ne usliši, usliši me gospa Ida Moltonova. (Raztoži se ji.) Zakaj ga je pa Matilda zavrgla? Ali ni on ljubezni vreden?

Zober (kakor vsem mislim oddaljen.) Ali Vilanovega misliš?

Helena. Da, njega mislim — — Ali ona ne pozna njegove blage duše?

Zober. Jaz nisem nikdar na to mislil —

Helena. Pojdem torej! In sicer takoj! (Odide na levo.)

Zober (vstane.) In jaz grem pisat. (Odide za njo.)

Horebsky in Matilda (prideta pod pazduho, kakor izprehajaje se, od desne strani.)

Horebsky (se ustavi z važnim naglasom.) Vrnil sem se, Matilda. (Jo osato pogleda.) Ali me hočeš imeti, dasi sem razdedinjen? Ali se spominjaš, kako si govorila Vilanovemu, ko je vrgel karte predte, in ti s prstom zagrozil? Ali veš, da je čast več vredna kot denar, in tako dalje? (V mečjem glas.) Ako se mi ti zaradi mojega gmotnega stanja izneveriš, kaj si v mojih očeh? Kaj v očeh razumnega sveta? (Hladnomirno se oddalji za nekaj korakov od Matilde.) Povej mi, Matilda, ostaneš li zvesta meni, kateremu si takorekoč zaprisegla zvestobo, ko sem te zasnužil —?

Matilda, (ki je ves čas srepo zrla predse, se ozre z globokim pogledom na Horebskega.) Ali ne veš, kaj je z našim domom?

Horebsky (hladno.) Dobro vem! Ali kaj za to? Tu se gre za čast, Matilda, razumeš, za čast! Ah! (Udari se z roko po čelu.) Da bi se najina zveza mogla, smela, hotela razrušiti!! (Nežno.) Poglej, Matilda! Jaz sem te vzljubil, ne zato, ker sem v tebi videl lepo dekle —; še manj zato, ker sem mislil, da imaš kaj imetja; temuč zaradi tega, ker si se mi zdela, da ti je glas časti nad vse!

Matilda (vneto). To mi je tudi! In jaz te vzamem v zakon, in naj se ima ves svet podreti! (Odločno.) Pojdi in preskrbi potrebne listine! (Odideta brez slovesa vsak na svojo stran.)

(Zavesa pade.)

Stanovanje Vilanovih.

Vilanov (sedi pri mizi na kanapeju in kadi smodko. Pred njim stoji postrežček kot vojak pred stotnikom.) Jaz Vam rečem, da mi povejte, odkod prihajajo že dalje časa denarna pisma! Sicer Vas jaz o prvi priliki — prav po do-

mače rečeno — iz hiše vržem, če mi namreč še kako tako pismo dostavite.

Postrežček (v vidni zadregi.) Če mi obljubite, da oni osebi ničesar ne poveste, da sem jo izdal — —

Vilanov. Da, obljubim.

Postrežček. In da boste še nadalje prejemali — —

Vilanov. Bom videl!

Postrežček. Gospodičnja Helena Zobrova.

Vilanov. Dobro! Vzemite to! (Dá nekaj denarja.)

Postrežček. Hvala! (Hoče oditi.)

Vilanov (vstane.) Počakajte nekoliko! Grem svojo mater nečesa vprašat. (Odide v ozadje. Postrežček prešteva prejeti denar.)

Helena (potrka na desni strani.)

Postrežček (tiho.) Noter!

Helena. Ah, kaj delate Vi tu?

Postrežček (zardi.) Gospodičnja! Jaz sem Vas izdal! . . . (Prime naglo svoje pokrivalo, ležeče na stolu in hoče oditi. Pri vratih se obrne nazaj. S tajnostnim glasom.) Ali veste, da ima nocoj gospod Vilanov iti k izkušnji v gledališče in da — pa kako bi to vedeli — da je Horebsky najel svojega služabnika in mene, naj ga počakava ravno v istem gozdiču in, in ga — ubijeva . . . Jaz sem molčal z namenom, da njegovo nakano preprečim. Prosim, gospodičnja! Opozorite Vi gospoda! Horebskega služabnik bo čakal na onem kraju. Misli, da pridem tudi jaz, toda — —

Helena (gleda in posluša plašno.) Kako in kje je Horebsky izvedel, da misli Vilanov iti k izkušnji? Ali poznate gledališkega recenzenta Podkvarja?

Postrežček (odide. Med vrati.) Gospodičnja, ugenili ste! Podkvar je to izdal Horebskemu, Podkvarju pa bržčas gospod Rado.

Helena. Poslednji seveda brez zlega namena.

Postrežček. To se razume. Prosim Vas, opozorite gospoda! In meni ne zamerite! (Odide naglo.)

Helena (se zamisli.) Ali je to mogoče? — Pa kako, da ni nikogar! (Se ogleduje naokrog.) In jaz sem sama v tuji hiši!

Vilanov (vstopi skozi ozadnja vrata.) Oprostite, gospod Vilanov!

Vilanov (se ji pokloni.) Oprostite tudi Vi! Prosim, sedite! (Z jovialnim glasom, vtem ko sedata.) In povejte mi kaj novega! Svet se

je postaral, in novosti smo bolj in bolj željni. Ha! Kako ne! — Ali Vi ste pomladeli.

Helena. Gospod Vilanov, Vi se šalite. Ah — in jaz sem prišla v tako resni zadevi k Vam.

Vilanov. Tako? Pa vsaj ne — Ali Vam dim škoduje?

Helena. Prosim! Vi ste gospodar tukaj, in meni tobak ne škoduje. — Če smem vprašati, ali mislite res nocoj iti v gledališče k izkušnji? — —

Vilanov. Res! Pa zakaj vprašate? Ali je to tista resna zadeva? (Nasmihla se, potem nažge cigaro.)

Helena. Da! To je resna zadeva. V malem gozdiču Vrtaljci Vas misli nekdo ubiti — — —

Vilanov. Ha, ha, ha! Horebsky, kajne, ali njegov najemnik? Ha, ha! Kar pustimo to zadevo! Ali imate še kakšno drugo zadevo?

Helena (tožno.) Ah, če Vam ta zadeva ni dovolj resna, kako Vam bodi druga, druga, zaradi katere sem pravzaprav prišla? (Vstane. V jokavem glaslu.) Gospod Vilanov, vzemite Matildo! Ona Vas ljubi!

Vilanov (tudi vstane.) Kaj? Jaz sem Vas smatral za resno. Zato govorim poslej resno. (S svečanim glasom.) Ko bi tudi Vaša gospodičnja sestra Matilda pred mene na kolena padla in me ljubezni prosila — ha! jaz bi se smejal in jo dvignil kot Asuer Estero. (Se obrne na peti.) Molčimo o tem! Gospodičnja Helena! Sediva nazaj, saj se lahko meniva o resnejših predmetih! (Sedeta.)

Helena. Torej! —

Vilanov (se zamisli.) Torej napasti me misli . . .

Helena. Ali veste o propasti naše tvrdke in doma in o vsem . . .? (Povesi glavo, se nasloni na roke in začne ihteti.)

Vilanov (mehko.) Gospodičnja, zakaj jokate?

Helena. Kdo ne bi jokal, če izgubi svoj dom?! (Vstane; odločno.) Če vzamete Matildo, rešite naš dom.

Vilanov. Kako to?

Helena. Ali nič ne pomnite besed Ide Moltonove? Ali ne veste, da ste Vi njen glavni dedič?

Vilanov. Kakšen dedič? Jaz sem le dedinolovec. Ha, ha! (Se obrne k Heleni z resnim glasom.) Vem, kaj mislite, in razumem Vašo drugo, drugo, resno zadevo — — — Zato pa Vam jasno izjavljam: Jaz ne vzamem Matilde in ne vzamem niti krajcarja od Ide Moltonove.

Helena. Potem sem opravila svojo nalogo. (Vdano stopi k Vilanovemu in mu sama ponudi roko.) Ali náme niste hudi? Vsaj name ne bodite hudi, saj vendar — — — (zaližejo jo solze.) Z Bogom! (Odide hitro.)

Vilanov. Ne, ne, nikdar gospodičnja! Pridite večkrat k nam. (Ob teh besedah je bila Helena že odšla. On pa pade na kanape.) Oh, ljubezen, zakaj hodiš tako čudna pota? . . .
(Zavesa pade.) (Konec.)

Roma la santa.

1.

In k tebi spet
srcá veli povelje,
in k tebi spet
hité mi tihe želje,
o mesto sveto, k tebi spet nazaj!
Naj v duhu vsaj te gledam, v duhu vsaj!

O Roma santa na holméh sedmerih,
kot ženin vzkoprneva za nevesto,
tako za tabo jaz, o večno mesto,
ti, moje sreče vir,
moj mir! . . .

2.

Kakó si krasna, jasna Roma ti!
Nad kupolami starodavnimi,
nad tvojimi svetišči slavnimi
nebeška luč žari.

Ta luč, ta luč! Nad Bétlehemom kdaj
človeštvu zorna prisvetila je
in zemljo tožno prerodila je,
prestvánila jo v raj . . .

Krščanstva luč! . . . O mesto mojih želj,
ti svete luči te žarišče si,
plamena njenega ognjišče si,
o drago mesto mojih želj!

3.

Gor na Janikel! — In okó mi plava,
in duša plava mi nad tabo, mesto . . .
Kakó te gledam, Roma, gledam, gledam,
in solza sladka mi v očeh trepeče!
Takó pač gleda mater sin, ko vrnil
po trudnih potih se je iz tujine,
ljubezni žejen in željan pokoja . . .
Tako mornar strmí na zlato zvezdo,
ki iz valov, iz krutega viharja

mu pokazala pot je v pristanišče . . .
Zamaknjena je moja duša vá-te
o Roma sveta, Roma sedmoglava!
Bilo je to — ko živel sem pri tebi
z mladostno dušo, svetlih vzorov željno,
in takrat, čutim, sem resnično živel!
Bilo je to . . . V življenja knjigi moji
od tákrat so se listi obrnili
in liste zlate onih let zakrili . . .

Večerno solnce na obzorju tone —
o, tvoje solnce pa ne vtone, Roma,
nikdar ne vtone na sveta obzorju,
nikdar ne vtone v zvesti duši moji!

M. O.

Na odru življenja.

Drama v štirih dejanjih. — Spisal Anton Medved.

Četrto dejanje.

Stanovanje Zobrovih.

(Majhna, lepo opravljena soba. V ozadju na desni strani postelja, ki se vidi samo napol na prizorišču. Nad posteljo slika sv. Helene. Na sredi okrogla miza in trije stoli. Svetloba medla. Iz dalje se sliši šumno govorjenje in hrup.)

Zober (pride od leve strani z Vilanovim, katerega drži za roko.) Za božjo voljo Vas prosim, pojdite k Idi Moltonovi, ali pa ji pišite, da me reši! — Sicer pa sediva! (Sedeta.)

Vilanov. Jaz ne grem —

Zober (se prime z obema rokama za glavo:) Lepo Vas prosim... (Premolk.)

Vilanov. Čemu bi Vas moral ravno jaz rešiti? Menda ne slutite, kakšna strašna izpremema se je zgodila v moji duši. (Vstane razburjen, hodi semtertja in govori mahaje z rokami:) Ne samo, da me ni Matilda — nikdar ljubila — da me je varala — da se je s tem lopovom zaročila... (Obstane pred Zobrom, ki gleda srepro predse.) Poleg vsega tega me hoče njen lepi ženin, (s poudarkom) ki je šel v tem času v Monte Carlo... (Zabrne se in pikro zasmije.)... Rajši naj molčim — —

Zober (ga vprašaje gleda:) Kaj? Govorite!

Vilanov. Ubiti me je hotel, a se je zmotil... Ha ha!

Zober (vdano, mirno.) Ah, saj menda ni zares mislil! — Sedite nazaj, gospod Vilanov, da se mirno pogovoriva! (Vilanov sede bliže k Zobru.) Gospod Vilanov, Matilda Vas ljubi.

Vilanov (takisto hladnomirno:) Seveda, kajpak! O njeni ljubezni ne bodem govoril več. — (Kakor bi se nenadoma zdramil. Potegne iz žepa pismo.) Poslušajte, gospod Zober! (Bere:)

„Gospod Vilanov!

Odkar sem doživela tako neprijeten prizor v Vašem stanovanju — prizora seveda niste Vi zakrivili — ne dopušča več moja čast, da bi še katerikrat prišla v

„Dom in Svet“ 1902, št. 4.

Vaše stanovanje, pa tudi moje zdravje ne. Vsled razburjenosti sem močno obolela. Gospod Vilanov! Vi veste, da Vas umetnika čislam in spoštujem in da bom — priča mi je Bog — izpolnila, kar sem izrekla vpričo gospoda Rada in Vas. Prosim, pridite še danes k meni, o neki zelo važni stvari se mi je domeniti z Vami. G. Zober od moje strani nima nič upanja. Z odličnim spoštovanjem

I. Molton.“

Zober (se prime zopet za glavo in se obrne strani od Vilanovega.) Ah, kako sem se motil! (Hoče oditi naglo, brez slovesa. Vilanov ga zadržuje. Zober ga debelo gleda.) Kaj pa hočete?

Vilanov. Kje biva Helena?

Zober. Vi ste mislili reči — Matilda?

Vilanov. Ne! Heleno mislim.

Zober (se ozira, kakor v sanjah:) Ah, to je njena soba.

Vilanov. Čujte, gospod Zober! Ne jaz, toda Helena Vas lahko reši!

Zober (gleda v zrak.) To mi je nejasno. Ali se norčujete Vi iz mene, ali — (Odhaja.)

Vilanov. Ali pa Vi iz mene. Pojdiva skupaj! (Zober odide, kakor užaljen, hitro na levo. Vilanov počasi za njim.)

Helena (pride nalahko in pogleda najprvo proti nebu, potlej se vrže z obrazom na posteljo.) Moj Bog!... (Vstane in sede na posteljo s sklenjenimi rokami.) Moj Bog, ali ga res ne smem ljubiti? — Saj je vendar tako dober... Ima pač svoje slabosti — (Kakor bi se bila premotila.) Toda, ali ga ni škoda? (Po premoru.) Tako je blag... Ali more biti človek na svetu, ki bi mu ne bil mil, naklonjen?...

Služabnica (vstopi napol jokaje:) O, gospodičnja! Vse je prodano! Tudi hiša, v kateri smo prebivali toliko let srečni, mirni! (Pokrije obraz z rokami.)

Helena (s pokojno resignacijo:) Hm! Svet je velik in dela je dosti, in z delom se človek preživi. Ali kdo je tekmoval, kdo je kupil?

Matilda (prijoka.) Helena! Ob nič smo!

Helena. Saj ti si zaročena — —

Matilda. Pomisli! Egon mi nič ne piše, in vendar mi je obljubil, da se mi bo vsaj tuintam oglašal s svojega potovanja. A zdaj je že minilo osem dni . . .

Helena. Meni se smiliš. (Služabnica odide.) Zakaj ga nisi bolj presodila? Sicer pa, kaj veš, morda je kje zaviran . . . E, Vilanovemu je storil mnogo krivic . . . Pa kaj tisto . . . meni . . . mar!

Matilda (se obrne zaupno k Heleni:) Kaj misliš ti, ali me je Vilanov res tako iskreno ljubil, kakor je včasih kazal?

Helena. Jaz mu nisem mogla zreti v srce, mislim pa — —

Matilda (žalostno:) Ah, k njemu pojdem in prosila ga bodem odpuščanja! Le on nas

lahko še reši — slišim zmerom vzdihovati očeta.

Zober (prihiti, pade na stol, vzklikne:) Končan!

Helena (objame ginjena očeta.) Ne obupajte, očka! Vse se lahko izpremeni.

Zober (jo globoko pogleda.) Helena! Vilanov mi je zadnjič rekel (Matilda molčé odide), da me le ti lahko rešiš. Kako in kaj je mislil, ne vem.

Helena (začudena.) Jaz? Da bi le jaz mogla hišo rešiti? Bog, s čim neki in kako?

Zober (tiho:) Moja hči, pojdi! Morda — ne vem nič — a morda . . . Reci mu, da ga je Matilda ljubila in ga še ljubi.

Helena. Če Vi hočete, potem grem —

Rado (pride naglo in vpraša hlastno:) Ali že veste, kdo je zdaj lastnik Vašega doma in trgovinskega poslopja in blaga?

Zober. I — kdo? Pavel Gamber.

Rado. Ta je bil samo odposlanec.

Zober. Kdo? Lastnik . . .

Rado. Lastnica.

Zober. Lastnica —?

Rado. Da, Ida Molton.

Zober (pobesi glavo.)

(Zavesa pade.)

Stanovanje Vilanovih.

(Soba, kakor v doslejšnjih dejanjih. Vencev in šopkov in drugih gledaliških darov ni več po stenah, razen rože v vazi.)

Vilanov (pride oblečen kakor v prvem dejanju, v črnem fraku in klaku. Obraz mu je resen, razburjen, a ne od srditosti, temuč od imenitnega dogodka. Odloži samo cilinder na obešalo in si popravlja lase premišljujoč. Potem obstane.) In kaj naj zdaj storim? (Sede na kanapé.) Ali naj vse prodam in se za vedno preselim na tuje? Ali naj odvržem pero in se lotim trgovine? Ah, in . . . (vstane) dom je vendarle najlepši kraj! (Smejé:) Jaz pa — trgovec! Danes bilanca, jutri pesem, danes matematika, jutri dramatika! Bah, to misliti je preneumno —

Amalija (vstopi važno.) Ivan! Gospa Moltonova je kupila vse, kar je Zobrovih, pomisli! Ti menda že veš. Kje pa si bil? (Ga ogleduje.)

Ivan. Baš pri njej.

Amalija (vsa radovedna:) I, kaj pa je bilo? Sediva no! (Ga ljubeznivo potegne k sebi:) Dèj no, povej!

Ivan. Kako ste radovedni! (Sede.) Nič drugzega ni bilo, kot to, da mi je podarila vse, kar je kupila od Zobrovih . . .

Amalija (vsa iz sebe.) Vse, Ivan, vse? (Z nasmehom:) In ti si se najbrže še branil.

Vilanov. Res, branil sem se in večkrat poudaril, kako pridem ravno jaz do tega. Bila je naposled užaljena, v pravem pomenu besede užaljena.

Amalija. O ti — ne vem, kaj bi ti rekla — — In naposled?

Vilanov. Naposled sem ji poljubil roko in ponudbo hvaležno sprejel. Seveda potem

sva se marsikaj menila o umetnosti, znanju i. t. d. (Vstane.) Toda meni je zdaj marsikaj preudariti . . .

Amalija (prijemši ljubeče sinovo roko.) Le preudarjaj, moj dragi, ne bom te motila. Ah, da te vendar enkrat vidim osrečenega! (Odide veselega srca.)

Vilanov (sam.) Na tuje pojdem. Tam bi bilo zame prav. Ušel bi hudobnim Zobrovim in drugim zavidnikom! Ljulika je samosevka med domačo pšenico. (Sleče površnik.) Zobrovi so sicer dobri, toda — —

Helena (potrka in vstopi.) Dober dan, gospod Vilanov!

Vilanov (je še-le dobro obesil suknjo.) O, klanjam se, gospodičnja Helena! Da nas tudi Vi obiščete! Prosim, sedite! (Pokaže ji na kanapé, kamor sede.) Takoj grem po mamico.

Helena (hitro.) Prosim Vas, ne! Rada bi z Vami sama govorila.

Vilanov. Dobro! (Prisede na kanapé.)

Helena (jeclja. Pozna se ji, da težko pričinja.) O gospod, saj Vam je znana nesreča naše hiše . . .

Vilanov (mehko:) Sočuvstvujem, žalim, gospodičnja Helena!

Helena. Ni je pomoči, pa če nas zapusti še up — —

Vilanov. Ne sme Vas zapustiti.

Helena. A kaj bi hodila po ovinkih! Moj oče pravijo, da morem družino rešiti samo — jaz. V obupnosti so me poslali do Vas vprašat, kako je to mogoče? Prosim lepo, ne zamerite! Zame je bila to prava trnjeva pot. Storila sem jo iz ljubezni do nesrečnega očeta . . .

Vilanov. Rešitev Vašega imetja je mogoča.

Helena. Povejte mi, rotim Vas pri vsem, kar Vam je sveto in drago — kakó, kakó? Ugibala sem celo pot, a niti ena misel mi ni prišla na um.

Vilanov. Potrpajte, prosim, za trenutek! (Napiše par vrstic na posetnico; pri ozadnjih vratih jo izroči, rekoč:) Mamica, to karto izročite postreščku, naj jo nemudoma nese, kamor vелеva naslov! (Zopet sede.) Kako ste prenesli Vi ta udarec?

Helena. Kako? Laže bi ga, da se mi ne smilijo oče.

Vilanov. In Matilda?

Helena. Ona je zaročena. (Premor.) Gospod Vilanov, ali jaz ne smem vedeti, kako morem hišo rešiti jaz? Baš jaz?

Vilanov (jo prime za roko.) Gospodičnja Helena, ali boste odkritosrčni?

Helena (osupla:) Kdaj še nisem bila?

Vilanov (vstane in vzame rožo iz vaze in ji jo podá.) To rožo sem dobil v gledišču od neznane osebe. Hranim jo ves čas zvesto od zadnje svoje predstave „Na razpotju“. Evo Vam je v dar!

Helena (vzame rožo z drhtečo roko in se zardi.)

Vilanov (potegne iz žepa še listič, ki je bil izpočetka privesen ob roži.) Tudi ta listič sprejmite kot resnično mojo izjavo. Preberite, prosim, kaj je zapisanega na njem!

Helena (v sladki zadregi:) Nočem!

Vilanov. Zapisano je: „Hranite to rožo kot simbol moje tihe in vdane ljubezni do Vas . . .“

Helena (se mu nasloni solzna na rame tiho šepetaje:) To rožo z lističem sem Vam dala — jaz . . .

Vilanov (kakor sam sebi govoreč:) Ali je mogoče? (Se obrne k Heleni nežno:) Gospodičnja Helena! Povejte, ali Vam je danes žal, da ste mi podarili to rožo?

Helena. Ne!

Vilanov. Hvala Vam! Zdaj lahko reši hišo Vaš oče — ne Vi. Govorite ž njim! Menda ravno prihaja. Saj veste, kaj mislim. (Odide.)

Helena. O Bog! (Vsa zavzeta vstane.) Srce moje, le pólji! Ali imaš še kaj željâ, povej, govôri! Ali ti more svet še — kaj več dati! (Omahne na kanapé in od veselja zaihti.)

Zober (pride plašnih pogledov, se ozira naokrog in uzre Heleno ihtečo.) Helena!

Helena (plane pokoncu:) Oče! (Ga objame in pritisne na prsi.) Povejte hitro, takoj, ali me Vilanov sme ljubiti in snubiti in se z menoj za vedno združiti? Samo to!

Zober. Kako? Kaj govoriš? Ali se ti blede, dete? Ah, še ti mi zblazni, še tebe

naj izgubim, potem sem tudi jaz docela izgubljen!

Vilanov (stopi hitro pred nju.) Gospod Zober, Vaša hči Helena me ljubi, jaz tudi ljubim njo. Ali mi jo daste za družico?

Zober. Kaj bo potem?

Vilanov. Vi boste zopet prevzeli trgovino, vsi pa bomo skupaj srečno živeli na Vašem domu.

Zobru (zažaré oči od presenečenja in radosti.) Živel mladi par! (Vsi se med seboj objamejo.) Čaj, Ivan, to bomo še tarokirali, da nas tako-le zvečer hudič brez dela ne najde...

Vilanov. In mamica nam bo napravljala dober čaj, in...

Matilda (nenadoma vstopi, vtopljena v solzah.) Berite to brzovavko! To je strašno!

Zober (vzame hlastno list in bere:)

„Po njegovem predsmrtnem naročilu: Egon Horebsky se je ustrelil, izgubivši svoje zadnje imetje.

Hazardna igralnica Monte Carlo.“
Strašno!

Helena. Ah, strašno! — Matilda, a jaz sem zaročenka Vilanovega!

Matilda (zajoka na glas.) Jaz pa — nesrečnica!

Vilanov (stopi sočutno k nji.) Nikar ne tožite in nikar se ne bojte! Skupaj bomo živeli kot ena družina, upam, prav zadovoljno. Bog te potolaži, draga svakinja! (Ji seže v roko.)

Matilda (ga pogleda z žalim nasmehom.) Odpusti!

Zober (ves iz sebe.) Ah, to je čudno, to je čudno! Ta Horebsky — — In da smo se mi tako dobili! Koliko je bilo treba besed, rezkih in milih!

Helena. Koliko čutil, globokih in plitvih!

Amalija. Koliko dejanj, moških in omahljivih!

Matilda. Koliko izkušenj bridkih, a zdravih!

Vilanov. Tako se godi na odru življenja!

(Zavesa pade.)

Konec.

Prišla je Vesna...

Prišla je venčanih kodrov
Vesna z nebesnih daljav,
z enim je samim poljubom
v srca razlila ljubáv.

Prišla je s pesmijo glásno:
kamor doseza nje glas,
srečo in radost razsiplje
angel krilat, zlatolas...

Prišla je k meni, a našla
pusto je pot do srcá,
v njem pa zaprto ljubezen,
davno pregnano v svet...

Morda pa, prišla si, Vesna,
k meni se že poslovit —
pa za slovo mi prinašaš
cvetja za grobni nakit?

Ljudmila.

